

DOCUMENT DE TREBALL
TRADUCCIONS AL CATALÀ MEDIEVAL PERDUDES (TCMP)

Desembre de 2011

Montserrat Ferrer

Aquesta llista provisional de traduccions perdudes no incorpora encara els resultats d'un buidat sistemàtic dels inventaris medievals conservats. En algun cas la traducció ja figurava al Cens de Traduccions al Català Medieval publicat en aquesta mateixa pàgina web: s'indica llavors amb les sigles TCM seguides del número d'entrada corresponent.

Per a qualsevol correcció, escriuiu a la responsable del cens, Montserrat Ferrer Santanach: montse.ferrersa@gmail.com

OBRES ANÒNIMES

0.1. ALCORÀ

0.1.1. *Alcorà* (Francesc Ponç Sa Clota, 1381-1382)

Traducció encarregada per Pere III el 1381; el 1382 n'ordena el pagament. En un altre document de 1384, Pere III reclama uns llibres de Jaume Domènec, «qui'ns havie feta e comensada una obra del *Compendi* e de l'*Alcorà*»; Rubió i Lluch (1908-1920: II, 322) anota que la frase és ambigua i no se'n pot deduir una segona traducció. | BIBL. Rubió i Lluch (1908-1920: II, p. 296 doc. 323, 305-306 doc. 334, i 322-323 doc. 356).

0.2. *BARLAAM I JOSAFAT* (s. XII-XIII)

• Té origen en una història sobre la vida de Buda escrita en sànscrit (s. VI aC), i n'hi ha versions cristianitzades i versions islamitzades (Calders 1985: 77-78). La llegenda va ser inclosa al *Flos sanctorum* (→ TCM 70.1.1) i al *Speculum historiale* de Vicenç de Beauvais (→ TCM 123.1).

0.2.1. *Vida de sant Josafat* (Francesc Alegre, 1494)

Imprès a Barcelona el 1494 (impressor desconegut); no se'n conserva cap exemplar. El prohemí començava: «Vençudes les tenebres del món». | BIBL. Gallardo (1888), Calders (1985), Badia (1990: 129), Bescós (2011: 43).

0.3. *GODEFROI DE BOUILLON* (s. XI)

0.3.1. *Godofré de Bolló* (anònim, abans de 1410)

Traducció documentada a l'inventari de llibres de Martí I. | BIBL. Massó Torrents (1962 [1905]: 445, ítem 228), Cingolani (1990-1991: 69-74), Coll i Alentorn (1991: 357).

0.4. *HISTORIA SEPTEM SAPIENTEM* / [LES SEPT SAGES DE ROME] (s. VIII, àrab; s. XII, francès/llatí)

0.4.1. *Romans del marquès e dels set savis* (anònim, abans de 1391)

= TCM 0.26.2.

0.5. *PARIS ET VIENNE* / *HISTOIRE DU TRES VAILLANT CHEVALIER PARIS ET DE LA BELLE VIENNE* (s. XIV)

0.5.1. *París e Viana* (anònim, abans de 1417)

= TCM 0.38.1.

0.5.2. *Història dels amors de París i Viana* (anònim, abans de 1524)

= TCM 0.38.3.

0.6. *PARTENOPEU DE BLOIS* (s. XII)

0.6.1. *Canòniques troianes* (anònim, abans de 1410)

Traducció registrada a l'inventari de Martí I (1410). | BIBL. Massó Torrents (1962 [1905]: 426, ítem 82), Cingolani (1990-1991: 107).

AUTORS

1. ALFONS X DE CASTELLA

1.1. *Estoria de España* (1274)

1.1.1. *Llibre historial compilat de diversos autors per lo rei don Alfonso dit lo Savi dels actes i fets en Espanya des de Noè fins a son temps* (anònim, s. XV^m)

N'hi havia un exemplar a la biblioteca de l'arquebisbe de Tarragona Antoni Agustí († 1587). | BIBL. Torres Amat (1836: 703), Rubió i Lluch (1914: 24), Mayer (1998: 189).

→ Vegeu també TCM 6.

2. SANT ANSELM DE CANTERBURY

2.1. *Liber meditationum et orationum*

2.1.1. *Contemplació de Sant Anselm* (anònim, abans de 1408)

Existeixen diverses meditacions atribuïdes a Sant Anselm i és possible que alguna d'aquestes sigui la que es troba en part en català en un inventari de 1408: «unum librum appellatum la *Contemplació de San Anselm*, scriptum in papiro in latino et romancio» (Madurell 1974: 33, doc. 25.2). Moltes d'aquestes meditacions no s'atribueixen modernament a sant Anselm (Glorieux 1952: 62).

3. BOCCACCIO

3.1. *De claris mulieribus* (1360-1362, ampliada en els anys següents)

3.1.1. *De les clares dones* (anònim, abans de 1484)

Registrada a l'inventari de la biblioteca de Pero Sánchez Muñoz (1484). | BIBL. Wittlin (1962: 19, ítem 27), Romano (1979).

→ Vegeu també TCM 24.

4. BOECI

4.1. *De consolazione Philosophiae* (523)

4.1.1. *Llibre de consolació* (Pere Borró OP, ca. 1360-1370? / abans de 1387)

= TCM 25.1.3.

5. Sant BONAVENTURA

5.1. *Meditationes vitae Christi* (s. XIV^{med})

5.1.1. *Vita Christi alias Bonaventura / De la vida de Jesucrist de Bonaventura* (anònim, abans de 1410)

= TCM 26.4.3.

6. CICERÓ

6.1. *De amicitia* (44 aC)

6.1.1. *De l'amistat* (anònim, s. XV?)

La traducció aragonesa (BNE 10246) deriva d'un original català. | BIBL. Riera (1989: 702-703), Cabré & Torró (2007: 208-209).

7. ENRICO DA SETTIMELLO

7.1. *Elegia de diversitate fortunae / Contra fortunam* (1193)

7.1.1. *Enric contra Fortuna* (anònim, abans de 1424)

Registrada en un inventari de 14[24]. | BIBL. Iglesias (1996: doc. 95, ítem 9).

8. FLAVI JOSEP

8.1. *De bello judaico* (original en grec, ca. 100)

8.1.1. *Història de la guerra jueva* (anònim, 1388)

Traducció encarregada per Joan I i acabada el 1388. Esmentada per Ferran Valentí al pròleg a la seva traducció de les *Paradoxa* (1450) de Ciceró (→ TCM 29.2.1), i documentada en un inventari de llibres de 1477. | BIBL. Riera (1987: pàgina per a la datació 181).

→ Vegeu també TCM 41.

9. GIOVANNI BONSIGNORI → 10

10. GIOVANNI DEL VIRGILIO

10.1. *Allegorie librorum Ovidii Metamorphoseos* (s. XIV)

10.1.1. [*Al·legories a les Metamorfosis*] (Francesc de Pinós, abans de 1475)

A l'epíleg a la seva traducció de les *Metamorfosis* d'Ovidi (Barcelona, 1494), Francesc Alegre diu que Pinós hauria traduït alguns llibres d'una versió toscana de l'epítom llatí de Giovanni del Virgilio, per tant, la versió de Giovanni Bonsignori (f. 168r) (→ TCM 92.3.1). | BIBL. Rubió (1984 [1949-1958]: I, 370).

11. SANT GREGORI

11.1. Homilies (s. VI)

11.1.1. *Homilies de Sant Gregori papa trameses al bisbe Secundi* (anònim, abans de 1458).

Traducció enregistrada a l'inventari de llibres de la reina Maria de Castella (1458). A l'inventari de Pere March (1413), ja hi havia un llibre «de humilies (sic) de sent Gregori» (Chiner 1997: 157). | BIBL. Rubió (1984 [1949-1958]: I, 379), Toledo (1961: 49, ítem 11).

12. ISOP

12.1. *Faules*

12.1.1. *Isop* (anònim, abans de 1449)

Un inventari de 1449 registra un llibre “appellat Isop, en pla e en latí» (Madurell 1974: 75, doc. 101.3). Per a la tradició de les faules, vegeu Miquel i Planas (1908a i 1908b).

13. JOAN CASSIÀ

13.1. *Collationes Patrum* (s. IV-V)

13.1.1. *Col·lacions* (anònim, abans de 1458)

Traducció documentada a l'inventari dels llibres de la reina Maria de Castella (1458).

| BIBL. Toledo (1961: 58, ítem 61).

→ TCM 0.56.

14. JOAN DE SALISBURY

14.1. *Policraticus* (1159)

14.1.1. *Policraticus* (anònim, abans de 1393)

S'ha dit que el pròleg de Juan Fernández de Heredia als *Rams de flores* depèn d'una versió catalana del pròleg del *Policraticus*. | BIBL. Cacho Blecua (1996: 89).

15. JUSTÍ

15.1. Epítom de les *Històries Filípiques* [de Trogu Pompeu] (s. I dC)

15.1.1. *Llibre de Justí* (García Fernández de Heredia, ca. 1386)

Traducció encarregada per Joan I (1386). S'havia atribuït a Arnau Simó. Registrada a l'inventari de llibres de Martí I (1410). | BIBL. Rubió i Lluch (1908-1921: II, 327-328 i 334-335), Massó Torrents (1962 [1905]: 449, ítem 254), Cacho Blecua (2002: 302-306).

16. NICOLAU DE LIRA (OFM)

16.1. *Postilla super Psalmos* [extret de la *Postilla litteralis super Bibliam*] (1322-1331)

16.1.1. *Nicholau de Lira sobre lo Saltiri* (anònim, abans de 1399)

Traducció documentada als inventaris de Martí (1413) i de Maria de Castella (1458).

No podem saber si correspon a la mateixa traducció que es conserva fragmentàriament al ms. Ripoll 159 de l'ACA. → TCM 90.1.1.

17. NICOLAU TREVET (OP)

17.1. Comentari no identificat

17.1.1. *Nicolau Trevet* (anònim, abans de 1410)

Un inventari de 1410 registra un «llibre apellat Nicolau Trenet [sic] (...) que comença: ‘Al senyor de venerable discreció’. E feneix lo darrer capítol: ‘en aquest any’» (Madurell 1974: 43, doc. 47.3). Trevet va escriure comentaris a les obres de Titus Livi, Sèneca, Boeci i Sant Agustí, entre altres, i a llibres de la Bíblia. Segurament el llibre en català de l’inventari de 1410 és la traducció d’algun d’aquests comentaris.

18. PEDRO XIMÉNEZ DE PREXANO

18.1. *Lucero de la vida cristiana* (1493)

18.1.1. *Llum de la vida cristiana* (anònim, 1496)

La traducció va ser impresa a Barcelona el 1496 per Pere Posa (Haebler s.a.: I, 349, ítem 718); no se’n conserva cap exemplar (Manid 1911). | BIBL. Rubió (1984 [1949-1958]: I, 381), Reinhart & Santiago-Otero (1986: 266-267).

19. RODRIGO JIMÉNEZ DE RADA

19.1. Obres històriques

19.1.1. Obres històriques (Pere Ribera de Perpinyà o Perpejà, 1266)

Se’n conservava un manuscrit al segle XVII. Contenia la traducció catalana de les obres de matèria històrica de Jiménez de Rada, que va compondre, entre d’altres, la *Historia Arabum* i la *Historia de Rebus Hispaniae*. | BIBL. Badia (1995: 27-31), Quer (2008: 15 i 20-21).

→ Vegeu també TCM 0.44.

20. SÈNECA

20.1. *De remediis fortuitorum*

• No es considera de Sèneca.

20.1.1. *Llibre dels remeis de les desaventures* (abans de 1422)

Traducció registrada en l’inventari de llibres de Berenguer de Copons (1422). | BIBL: Martínez (1995: 11).

20.2. *Liber de moribus* (s. VI)

20.2.1. *Tractat de les costumes* (anònim, abans de 1458)

= TCM 113.4.2.

21. TROGUS POMPEU → 15

22. VALERI MÀXIM

22.1. *Dictorum factorumque memorabilium* (27-35 dC)

22.1.1. *Valeri Màxim* (anònim, abans de 1395)

= TCM 121.1.2.

TRADUCCIONS INCERTES

Hi ha molts indicis d'altres traduccions que, si van arribar a existir, serien perdudes. Notablement, segons la documentació de l'Arxiu Reial, Pere III va encarregar una traducció de «la obra ... sobre los juhís o drets ebrahics» de MAIMÒNIDES el 1383 (Rubió i Lluch, 1908-1920: I, 309) i l'infant Joan la d'OROSI el 1386 (Rubió i Lluch, 1908-1920: I, 344-345). D'altra banda, sabem que existeix un treball inèdit d'A. M. Mundó (consignat a Jesús Alturo, «Fragment d'una traducció catalana medieval dels *Moralia in Iob*», 1994 [1985], p. 207, n. 4) en què afirma que es van traduir al català dues obres de SANT GREGORI (*Epistula ad Secundinum* i *Registrum epistularum*). En molts casos, aquí no considerats, s'ha suggerit la preexistència d'una versió catalana anterior a una d'aragonesa (per exemple, del *Chronicon mundi* de Lluç de Tuy, segons Geijerstam 1996: 161, i de *Li Fait des rommains*, segons Geijerstam 1960: 93).

Durant anys s'ha considerat l'existència de traduccions al català de Lucà, Plini i Virgili. S'ha cregut que una suposada traducció catalana de la *Farsàlia* de LUCÀ era la base de la versió castellana conservada (Amador de los Ríos 1861-1865: VI, 21; Rubió i Lluch 1917: 105). Aquesta versió castellana, però, és en realitat una part de la *General Estoria* d'Alfons V (llibre V) presa de la *Farsàlia* (Herrero 1959); no pot ser, doncs, versió d'una traducció catalana. La dada sobre la versió catalana de la *Història natural* de PLINI prové de l'inventari de llibres del príncep de Viana (Bofarull 1864: 140); és molt dubtós que aquests llibres fossin en català. Pel que fa a VIRGILI, la referència prové del «prohemio» de la traducció castellana de l'*Eneida* feta per Enrique de Villena. Hi diu: «En Italia algunos vulgarizaron esta *Eneyda*, pero diminutamente (...) y otros del italiano en francés y en catalán la tornaron ansí menguada, como estaba en italiano, pero nunca alguno hasta agora la sacó del mismo latín» (Menéndez Pelayo 1952-1953: I, 146).

BIBLIOGRAFIA

- Alturo i Perucho, Jesús, 1994 [1985]. «Fragment d'una traducció catalana medieval dels *Moralia in Iob* de sant Gregori el Gran», *Faventia*, 7.2, pp. 35-51.
- Badia, Lola, 1990. «La novel·la espiritual de Barlaam i Josafat en el rerafons de la literatura lul·liana», *Catalan Review*, 4, pp. 127-154.
- Badia, Lola, 1995. «Sobre una versió vulgar de l'epítom català de la *Historia gotica*», *ELLC*, 31 = *Miscel·lània Germà Colón*, IV (Barcelona: PAM), pp. 23-36.
- Bescós Prat, Pere, 2011. *Francesc Alegre: La primera guerra púnica, 1472. Estudi i edició crítica*, Tesi doctoral (Barcelona: Universitat Pompeu Fabra).
- Bofarull, Manuel de, 1864. «Inventario de los bienes del Príncipe de Viana», *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, 26, pp. 123-178.
- Cabré, Lluís & Jaume Torró, 2007. «Una nueva traducción catalana del *De Officiis* de Cicerón (con noticia de su versión aragonesa y de otra del *De amicitia*)», *Boletín de la Real Academia Española*, 87, pp. 201-213.
- Cacho Blecuá, Juan Manuel, 1996. «El prólogo del *Rams de flores*», dins *Juan Fernández de Heredia y su época* (Zaragoza: Institución Fernando el Católico), pp. 69-109.
- Cacho Blecuá, Juan Manuel, 2002. «Traducciones catalanas y aragonesas en el entorno de Juan Fernández de Heredia», dins Lola Badia, Miriam Cabré i Sadurní Martí (eds.), *Literatura i cultura a la Corona d'Aragó (s. XIII-XV)* (Barcelona: Curial – PAM).
- Calders i Artís, T., 1985. «La llegenda de Barlaam i Josafat a Catalunya», dins *Homenatge a Antoni Comas* (Barcelona: Universitat de Barcelona), pp. 77-85.
- Cátedra, Pedro & Modest Prats, 1986. *Història de París i Viana, edició facsímil de la primera impressió catalana (Girona, 1495). Estudi literari i tipogràfic de Pedro M. Cátedra, estudi lingüístic de Modest Prats* (Girona: Diputació de Girona).

Chiner Gimeno, J. J., 1997b. *Ansiàs March i la València del segle XV (1400-1459)* (València: Generalitat Valenciana).

Cingolani, Stefano Maria, 1990-1991. «Nos en leyr tales libros trobemos plazer e recreation». L'estudi sobre la difusió de la literatura d'entreteniment a Catalunya els segles XIV i XV», *Llengua & Literatura*, 4, pp. 39-127.

Coll i Alentorn, Miquel, 1991. *Historiografia* (Barcelona: Curial).

Gallardo, Bartolomé José, 1888. *Ensayo de una bibliografía de libros raros y curiosos* (Madrid).

Galmés de Fuentes, Álvaro (ed.), 1970. *Historia de los amores de Paris y de Viana* (Madrid: Gredos).

Geijerstam, Regina Af, 1960. «Un esbozo de la *Grant Crònica de Espanya* de Juan Fernández de Heredia», *Studia Neophilologica*, 32.1, pp. 80-105.

Glorieux, Palémon, 1952. *Pour revaloriser Migne: Tables rectificatives* (Lille: Facultés catholiques).

Haebler, Konrad, s.a. *Bibliografía ibérica del siglo XV: enumeración de todos los libros impresos en España y Portugal*, 2 vols. (New York: Burt Franklin).

Hernando, Josep, 1995. *Llibres i lectors a la Barcelona del segle XIV* (Barcelona: Fundació Noguera), «Textos i documents», 30 i 31.

Herrero, Victor-José, 1959. «La influencia de Lucano en la obra de Alfonso el Sabio: una traducción anónima e inédita», *Revista de archivos, bibliotecas y museos*, 67, pp. 697-715.

Iglesias Fonseca, J. Antoni, 1996. *Llibres i lectors a la Barcelona del s. XV. Les biblioteques de clergues, juristes, metges i altres ciutadans a través de la documentació notarial (anys 1396-1475)*, Tesi doctoral inèdita (Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona).

Martínez, Tomàs (ed.), 1995. L. A. Séneca, *Tragédies* (Barcelona: Barcino), ENC, B/14 i 15.

Massó Torrents, Jaume, 1962 [1905]. «Inventari dels béns mobles rel rey Martí d'Aragó», *Revue hispanique*, 12, pp. 413-455.

Mayer, Marc, 1998. «La fortuna dels *Catalanorum prisco sermone libri* de la bibliotec d'Alfons Agustín», *Faventia*, 20/2, 1998, pp. 187-192.

Menéndez Pelayo, Marcelino, 1952-1953. *Biblioteca de traductores españoles*, 4 vols. (Santander – [Madrid]: Aldus – CSIC). [Primera edició: Madrid, CSIC, 19?]

Miquel i Planas, Ramon, 1908a. *Les faules d'Isop* (Barcelona: Fidel Giró). «Històries d'altre temps», 4.

Miquel i Planas, Ramon, 1908b. *Faules isòpiques de Aviano, Alfonso, Poggio y altres autors* (Barcelona: Fidel Giró). «Històries d'altre temps», 6.

Quer, Pere, 2008. *La Història i genealogies d'Espanya. Una adaptació catalana medieval de la història hispànica* (Barcelona: PAM).

Reinhart, Klaus & Horacio Santiago-Otero, 1986. *Biblioteca bíblica ibérica medieval* (Madrid: CSIC, 1986).

Riera, Jaume, 1987. «Presència de Josefus a les lletres catalanes medievals», dins *Studia in honorem prof. M. de Riquer* (Barcelona: Quaderns Crema), II, pp. 179-220.

Riera, Jaume, 1989. «Catàleg d'obres en català traduïdes en castellà durant els segles XIV i XV», dins Antoni Ferrando (ed.), *Segon congrés internacional de la llengua catalana (1986). Àrea 7. Història de la llengua* (València: Institut de Filologia Valenciana), pp. 699-709.

Ríos, Amador de los, 1861-1865. *Historia crítica de la literatura española*, 6 vols. (Madrid: Impr. de José Rodríguez). [Reimprès a Madrid: Gredos, 1969.]

Romano, David, 1979. «La versió catalana del *De claris mulieribus* de Boccaccio», *EUC*, 32 = *Miscel·lània Aramon i Serra*, I (Barcelona: Curial), pp. 507-509.

Rubió i Balaguer, Jordi, 1984. *Història de la literatura catalana*, I (Barcelona: PAM). Traducció de: "Literatura catalana", dins Guillermo Díaz-Plaja (dir.), *Historia general de las literaturas hispánicas* (Barcelona: Barna, 1949-1958), I, pp. 643-746; III pp. 727-930; IV pp. 493-597; V pp. 213-337).

Rubió i Lluçh, Antoni, 1908-1921. *Documents per l'història de la cultura catalana mig-eva* (Barcelona: IEC).

Rubió i Lluçh, Antoni, 1914. «La cultura catalana durant el regnat de Pere III», *EUC*, 8, pp. 219-247.

Rubió i Lluçh, Antoni, 1917. «Joan I humanista i el primer període de l'humanisme català», *Estudis universitaris catalans*, 10, pp. 1-117.

Toledo, José, 1961. *Inventarios del Palacio Real de Valencia a la muerte de doña Maria, esposa de Alfonso el Magnánimo* (València: Sucesor de Vives Mora).

Torres Amat, Fèlix, 1836. *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña* (Barcelona: Imprenta de J. Verdaguer).

Wittlin, C. J., 1962. «Les manuscrits dits "del papa Luna" dans deux inventaires de la bibliothèque de Gaspar Johan Sánchez Muñoz à Teruel», *Estudis Romànics*, 11, pp. 11-32.